

[B] **DE VOLLEDIGE BIOGRAFIE VAN FRANS VAN CAUWELAERT**

Medio 2009 publiceerde de Leuvense historicus Lode Wils het vijfde en laatste deel van de biografie van de Belgische politicus Frans Van Cauwelaert. De eerste twee delen werden eerder in *Ons Erfdeel* gerecenseerd.<sup>1</sup> De laatste drie beschrijven het levensverhaal van de Vlaamse katholieke leider van 1919 tot aan zijn dood in 1961.

Met bijna twaalfhonderd pagina's leest deze biografie als een geschiedenis van de communautaire kloof in België. Want hoewel Van Cauwelaert als volksvertegenwoordiger (1910-1961), burgemeester van Antwerpen (1923-1932), minister van Nijverheid, Middenstand en Binnenlandse handel (1934-1935), Kamervoorzitter (1939-1954) en bestuurder van het Belgische multinationale fotobedrijf Gevaert (1920-1944) heel wat pijlen op zijn boog had, is het toch vooral de flamingant die geportretteerd wordt. De auteur is dan ook de belangrijkste levende historicus van de Vlaamse Beweging, oud genoeg om Van Cauwelaert nog te hebben geïnterviewd. Sedert de jaren zeventig onderzocht Wils de omvangrijke Van Cauwelaert-papieren, bewaard in het AMVC-Letterenhuis. Het heeft een stempel gedrukt op Wils' oeuvre waarvan het belang voor de kennis over de geschiedenis van de Vlaamse Beweging moeilijk kan worden onderschat.<sup>2</sup> Wils staat er ook om bekend dat hij zijn standpunten met grote hardnekkigheid verdedigt. Dat is ook nu het geval in deze biografie, in de mate dat de titels van de betreffende delen reeds de essentie bevatten van Wils' historische verklaring. Het derde deel handelt over zijn belangrijkste stokpaardje. Doordat koning Albert I Van Cauwelaerts Minimumprogramma tijdens en na de Eerste Wereldoorlog torpedeerde, werd een tijdbom onder België gelegd. Het Minimumprogramma voorzag in de wettelijke en werkelijke gelijkberechtiging van de Nederlandstalige Vlamingen, een eis die in brede lagen van de Vlaamse bevolking leefde na de oorlog. Dat er geen gevolg aan werd gegeven in een grondwetsherziening na de oorlog, bracht een beslissende slag toe aan de gehechtheid van de Vlamingen aan het unitaire België waardoor het anti-Belgische Vlaams-nationalisme groeikansen kreeg. Van Cauwelaert was ervan overtuigd dat de Vlamingen door hun demografisch overwicht België

zouden kunnen besturen en dus hun taalrechten afdwingen, maar hij begreep pas in 1921 dat Albert I nooit het Frans als Belgisch bindmiddel heeft willen opgeven en dus ten hoogste de tweetaligheid van Vlaanderen in overweging wilde nemen. Het Belgische staatshoofd was daarbij vatbaar voor de chantage van het antiklerikale wallingantisme dat met separatisme dreigde, terwijl hij het klerikale flamingantisme als een achterlijke beweging beschouwde. Critici hebben erop gewezen dat Wils de impact van Albert I overschat en dat hij zich al te zeer laat meeslepen door een eenzijdige interpretatie. Het immobilisme op taalgebied was eerder te wijten aan de verdeeldheid binnen het Vlaamse katholicisme. Wils is niet onder de indruk van dit argument en meent dat deze historici zich net als Van Cauwelaert zelf laten inpakken door Albert I.<sup>3</sup>

De koning en het Franstalige Belgische establishment konden in ieder geval niet verhinderen dat Van Cauwelaert in 1923 tot burgemeester van Antwerpen werd benoemd, alhoewel dit ook niet van een leien dakje liep. Wils belicht de politieke kuiperijen die moesten verhinderen dat in de grootste stad van Vlaanderen een christendemocratisch-socialistisch bestuur zou worden gevormd. Van Cauwelaert vormde een span met Camille Huysmans, met wie hij zijn Vlaamsgezindheid deelde, maar ook de wil om de levensbeschouwelijke kloof te overbruggen, door bijvoorbeeld een akkoord te sluiten voor de subsidiëring van het katholiek onderwijs. Van Cauwelaert had er een scheuring van zijn eigen partij voor over, want de Antwerpse conservatieven vonden een samenwerking met socialisten onaanvaardbaar. Wils toont goed aan hoe Van Cauwelaert op dit punt zijn tijd vooruit was, maar slaagt er niet helemaal in duidelijk te maken hoe hij deze positie wist te rijmen met zijn uitgesproken levensbeschouwelijke conservatisme. De auteur stelt dat Van Cauwelaert tot het einde van zijn leven een vrome ultramontaan is gebleven voor wie een pauselijke uitspraak boven elke kritiek verheven was. Samenwerking met socialisten was toch niet bepaald waar Rome op aanstuurde.

Als burgemeester realiseerde Van Cauwelaert belangrijke zaken voor de Antwerpse haven, zoals de vestiging van General Motors, dat in 2010 na

tachtig jaar op het punt staat Antwerpen weer te verlaten. Wils benadrukt dat de burgemeester door zijn werkkraft en zijn buitengewone persoonlijke charme een belangrijk aandeel had in het succes. Maar niet alles lukte. Van Cauwelaert spande zich buitengewoon in voor de herziening van het Belgisch-Nederlands scheidingsverdrag uit 1839. Deze zogeheten waterverdragen, waarin onder meer de uitdieping van de Schelde was voorzien, waren van groot belang voor Antwerpen.

Uiteindelijk werd het verdrag niet goedgekeurd door het Nederlandse parlement. Het was de grootste mislukking in Van Cauwelaerts politieke loopbaan. Voor Wils is ze op het conto te schrijven van de Groot-Nederlanders met Carel Gerretson en Pieter Geyl in de hoofdrol.<sup>4</sup> Het is een ander bekend stokpaardje van de Leuvense historicus.

In de binnenlandse politiek was Van Cauwelaert succesvoller. Hij smaakte het genoeg om vanaf 1932 zijn Minimumprogramma uitgevoerd te zien. Vroeger legde Wils het keerpunt in 1929 toen in de regeringsverklaring werd vermeld dat het taalvraagstuk voor het Belgische eeuweest moest worden opgelost. In dat jaar aanvaardde het Algemeen Christelijk Werkersverbond (ACW) — Walen en Vlamingen — het Minimumprogramma en sloot de Belgische Werkliedenpartij (BWP) het “Compromis des Belges”, dat volgens Wils ten onrechte als een vertaling van het Minimumprogramma wordt beschouwd in de historiografie. Hij ziet het eerder als de uitvoering van het wallingantisch programma omdat het de deur openliet voor de tweetaligheid van Vlaanderen door culturele autonomie toe te kennen aan Franstalige Vlamingen en naar Vlaanderen geïmmigreerde Walen. Omdat Van Cauwelaert en het Vlaamse ACW op dit punt het been stijf hielden, duurde het nog tot 1932 voordat de volledige eentaligheid van Vlaanderen werd erkend als uitgangspunt van een taalregeling. Voor Wils is Van Cauwelaert de belangrijkste wegbereider van het Nederlandstalige Vlaanderen en daar valt weinig tegen in te brengen. Wel kan men aanvoeren dat Wils de verdienste van andere krachten minimaliseert. Zo wordt de door de Vlaams-nationalistische Frontpartij geregisseerde “Bormsverkiezing” van december 1928 afgeserveerd als een uiting van ongeduld van de Vlaamse bevolking, terwijl men dit evengoed als een motorisch moment kan interpreteren.

Hoe het ook zij, het waren triomfjaren voor Van Cauwelaert. In 1931 werd hij op eenenvijftigjarige leeftijd reeds tot minister van Staat benoemd. Hij had toen al een schitterende politieke loopbaan achter de rug. In 1932 wonnen de katholieken de verkiezingen, wat volgens Wils in belangrijke mate op het conto van Van Cauwelaert is te schrijven en niet, zoals meestal wordt aangenomen, aan de door de katholieken gevoerde campagne “voor de schone ziel van kind” die de Vlaams-nationalisten stemmen zou hebben gekost.

Maar toen kwam de val. Doordat de Antwerpse Belgische Werkliedenpartij in 1932 de katholieken inruilde voor de liberalen als coalitiepartner verloor Van Cauwelaert zijn burgemeesterssjerp. In 1934 werd hij minister van Nijverheid, Middenstand en Binnenlandse handel en in die hoedanigheid kwam hij in botsing met de minister van Financiën Gustaaf Sap die een strikt besparingbeleid wilde voeren om het hoofd te bieden aan de economische crisis. Van Cauwelaert redde een zakenbank waarin hij zelf belangen had en zijn zoon bestuurder was door onrechtstreekse staatssubsidies via de Boerenbond, maar moest daarvoor Sap politiek liquideren. Het ging hard tegen hard, want Sap liet zich niet zomaar opzijschuiven en hij had met *De Standaard* een sterke megafoon. Zeer vaak wordt de clash Van Cauwelaert-Sap teruggevoerd tot een tegenstelling tussen gematigd en radicaal flamingantisme met de controle over *De Standaard* als inzet. Wils toont overtuigend aan dat dit onjuist is. Hij aarzelt ook niet om Van Cauwelaert moreel in het ongelijk te stellen. Van Cauwelaert won wel de processen die hij tegen Sap voerde, maar zijn financiële malversaties kostten hem het leiderschap van de Vlaamse katholieken. Doordat hij weigerde zich terug te trekken als lijsttrekker bij de verkiezingen van 1936 veroorzaakte hij dit keer de verkiezingsnederlaag van de katholieken. De overwinnaars aan de rechterzijde waren het Vlaams Nationaal Verbond (VNV) en Rex van Léon Degrelle, die het financiële schandaal rond Van Cauwelaert electoraal hadden geëxploiteerd.

Na de verkiezingsnederlaag regionaliseerde de katholieke partij. Aan Vlaamse kant ontstond de Katholieke Vlaamse Volkspartij. Hoewel Van Cauwelaert lid was van de nationale partijraad en voorzitter van het partijbestuur in Antwerpen, speelde hij geen vooraanstaande rol. Hij trok zich



Frans Van Cauwelaert (links naast de priester) tijdens een bedevaart naar Lourdes van de Antwerpse Sint-Laurentiusparochie, juli 1957.  
collectie AMVC-Letterenhuis, Antwerpen.

terug in zijn blad *Elckerlyc* waarmee hij voornamelijk het VNV bestreed. De ideologische en politieke positie van Van Cauwelaert is in de jaren voor de oorlog allesbehalve helder. Hij was tegen het federalisme, maar pleit voor “grondwettelijk zelfbestuur”. Hij bestreed de verrechtsing, maar bakte zoete broodjes met het Verdinaso van Joris Van Severen. Hij waarschuwde tegen het nationaalsocialisme, maar *Elckerlyc* publiceerde ook enkele antisemitische artikelen. Wils registreert de contradicties, maar gaat er niet echt op in.

In april 1939 werd Van Cauwelaert Kamervoorzitter, een functie die hij zou bekleden tot 1954. In die positie zat hij op de eerste rij in de Koningskwestie die België in de ban zou houden van 1940 tot 1950. Hij veroordeelde Leopolds beslissing om in het bezette land te blijven in mei 1940, bood vervolgens zijn verontschuldigheden aan en wilde terugkeren in het bezette land. Daar kwam niets van terecht. Van Cauwelaert ging in ballingschap in Groot-Brittannië en de VS. Na de oorlog ijverde hij voor een terugkeer van Leopold III op de troon, zij het niet

onvoorwaardelijk. Leopold III moest zich aanpassen aan de politieke omstandigheden, wat voor Van Cauwelaert betekende dat hij diende af te zien van zijn grote gelijk en de regering moest aanvaarden. Toen Van Cauwelaert in 1946 werd gepolst als premier bedankte hij omdat hij geen uitkomst zag voor de Koningskwestie. Na de volksraadpleging in 1950 was hij ervan overtuigd dat alleen troonsafstand een bloedbad kon voorkomen, maar hij wenste er zijn politieke loopbaan niet voor op de tocht te zetten en onderschreef dus maar het standpunt van zijn partij toen die een onvoorwaardelijk terugkeer van Leopold III eiste.

Van Cauwelaert was inmiddels ook weduwnaar geworden toen zijn vrouw Louisa Verschuereen op 30 oktober 1945 overleed. De verhouding tussen Frans en zijn vrouw en kinderen is zowat het enige privéthema dat de biograaf tussen het politieke verhaal weeft. Van Cauwelaert was een pater familias die zelden thuis was en de zorgen overliet aan zijn vrouw. Toen Louisa in 1919 beviel van haar negende kind en haar gezondheid geknakt zag, werd Frans ondervoorzitter van de Bond van Grote Gezinnen.

#### BRUNO DE WEVER

LODE WILS, *Frans Van Cauwelaert 1932-1961. Triomf, val & wederopstanding*, Houtekiet, Antwerpen/ Amsterdam, 2009, 344 p.

LODE WILS, *Burgemeester Van Cauwelaert 1922-1932. Schepper van een Nederlandstalig Vlaanderen*, Houtekiet, Antwerpen/ Amsterdam, 2005, 173 p.

LODE WILS, *Frans Van Cauwelaert afgewezen door koning Albert I. Een tijdbom onder België*, Houtekiet, Antwerpen/Amsterdam, 2003, 174 p.

#### Noten

(1) Zie: MANU GERARD, "De Messias van Vlaanderen. Frans Van Cauwelaert, 1880-1910", in: *Ons Erfdeel*, jg. 42 (1999), nr. 1, pp. 148-149 en GASTON DURNEZ, "De grootste Vlaamse figuur uit de twintigste eeuw?", in: *Ons Erfdeel*, jg. 44 (2001), nr. 5, pp. 794-796.

(2) Voor een overzicht van zijn oeuvre, zie LOUIS GEVERS & LIEVE VOS, "Lode Wils historicus en hoogleraar", in: LODE WILS, *Vlaanderen, België, Groot-Nederland: Mythe en Geschiedenis*, Davidsfonds, Leuven, 1994. Dat boek verscheen naar aanleiding van zijn emeritaat als

hoogleraar aan de K.U. Leuven. Het bevat capita selecta uit zijn werk. Recentere capita selecta zijn opgenomen in: LODE WILS, *Van de Belgische naar de Vlaamse natie. Een geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, Acco, Leuven, 2009.

(3) Zie onder meer: "Controverse onder historici. Een triptiek", in: *Wetenschappelijke tijdingen op het gebied van de geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, jg. 68 (2009), nr. 1, pp. 6-62. Met bijdragen van LODE WILS, HERMAN VAN GOETHEM en HARRY VAN VELTHOVEN.

(4) Het is interessant om de vergelijking te maken met de recent gepubliceerde autobiografie van Pieter Geyl: *Ik die zo weinig in mijn verleden leef. Autobiografie 1887-1940*, bezorgd en toegelicht door WIM BERKELAAR, LEEN DORSMAN, PIETER VAN HEES, Wereldbibliotheek, Amsterdam, 2009.